

„Lesz mivel berántani a levest, egy kis tésztát is ehettek már” – Budapest élelmezési helyzete az 1945. január–február hónapokban egy fővárosi hivatalnok visszaemlékezésében ^[1]

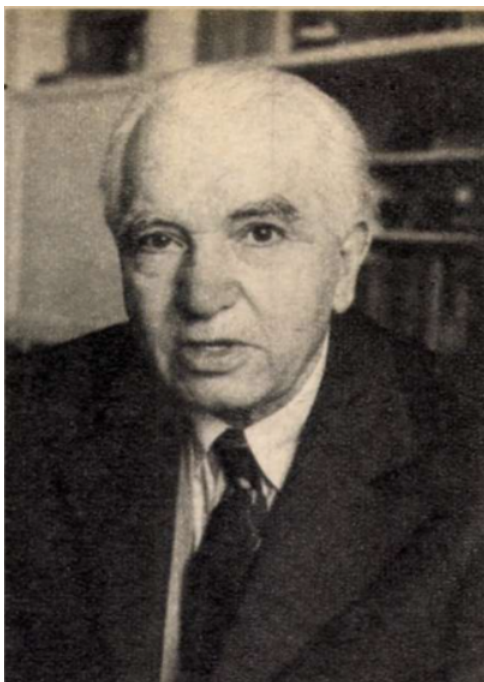
A Budapest ostromát követő hónapok nehézségei, az élet újrarendelése talán a különböző ego-dokumentumokban ragadható meg leginkább. A dr. Gámenczy Béla székesfővárosi közlelmezési tanácsnok tollából származó kiadatlan visszaemlékezés főként a közlelmezés és a jegyrendszer magyarországi történetét vázolja fel a második világháborútól 1951-ig. A felhasznált forrásrészlet Csorba János, Budapest polgármestere három és fél hónapos működésének periódusába ad betekintést. Megismerhetjük a Vas Zoltán közlelmezési kormánybiztos kinevezését megelőző első intézkedéseket és az éhínség megakadályozására tett lépéseket.

Bevezető

„Végeredményben a világháború Magyarországot érintő közel 5 évének, majd a Felszabadulás utáni közel 4 évi koalíciós időnek, végül az ezt követő 3 évi időszaknak – mely alatt az 1949-ben megszüntetett jegyrendszert az 1951. évre újból be kellett vezetni –, tehát kereken 12 évnek egymásba kapcsolódó eseményeit – még ha csak általában közlelmezési vonatkozásban is – összefonódva és egymást kiegészítve, folytatólagosan igyekeztem hiteles korabeli dokumentumokkal alátámasztva összefoglalni és ismertetni.”^[1]

Gámenczy Béla (1904–1982) Budapesten született. Édesapja erdélyi örmény kereskedő volt, édesanyja pedig egy Vas megyei négyholdas kisparaszti családból származott. Édesapja 1911-ben hunyt el, amikor Gámenczy még csak hét éves volt, így édesanyja egyedül nevelte nehéz anyagi körülmények között. Az érettségi után rögtön munkába állt, s ezzel párhuzamosan végezte el tanulmányait a Budapesti Tudományegyetem jog- és államtudományi karán. 1923-tól dolgozott a budapesti városháza különböző ügyosztályain. 1940 áprilisától kezdve a közlelmezéssel kapcsolatos ügyeket intézte, majd az Élelmezéscsoport^[2] vezetője lett.^[3]

1943 januárjában eltávolították beosztásából munkásmozgalmi kötődései miatt – jó kapcsolatot ápolott többek között a szociáldemokrata *Bechtler Péterrel*,^[4] a későbbi alpolgármesterrel. Még abban az évben behívták katonának, s 1944-ben örmesterként egy vöröskeresztes hadikórház élelmezését vezette.^[5] A menekülő nyilasokkal nem távozott, inkább „taktikai” vakbélműtétet végeztetett el magán, majd bujkálni kényszerült.^[6] 1945-től kezdve ismét a közlelmezés területén töltött be szerepet (a városházán, majd a Gazdasági Főtanácsnál), a kötött gazdálkodás működtetése végigkísérte karrierjét. Azon tapasztalt hivatalnokok közé tartozott, akiknek szakértelmére a második világháború után is szükség volt.

Gámenczy Béla 1978-ban

Forrás: *Lobogó*, 20. évfolyam, 5. szám (1978. február 2.), 33.

Az 1976-ban íródott kiadatlan visszaemlékezése Budapest Főváros Levéltárában található. Ez értékes forrása Budapest, valamint a közlelmezés történetének, és 1940-től 1951-ig mutatja be az eseményeket. A visszaemlékezést statisztikákkal és egyéb forrásokkal (rendeletek, más visszaemlékezésekből átvett részletek) egészítette ki. A kéziratból származó alábbi fejezet a Budapest ostromát követő első hónapok viszontagságait érzékelteti.

Gámenczy Béla 1947-ben

Forrás: Képes Figyelő, 3. évfolyam, 15. szám (1947. április 12.), 5.

Az élet megindulása a romokon

Az elmenekülő nyilas adminisztráció és a visszavonuló német csapatok minden mozdíthatót magukkal vittek a fővárosból, beleértve az élelmiszerkészleteket, a szállítóeszközöket vagy akár a kórházak és üzemek felszerelését is. Az ostromot követő hatalmi vákuumban 1945. január 21-én létrejött a Budapesti Nemzeti Bizottság (BNB), amely az újonnan megalakult koalíciós pártok és a szakszervezetek képviselőiből állt.[7] Az Ideiglenes Nemzeti Kormánytól való nagy távolság, a folyamatban lévő harcok és az összeköttetés hiánya miatt a BNB látott hozzá az élet újraindításához szükséges legfontosabb feladatok megoldásához, a közigazgatás újjászervezéséhez az ideiglenes törvényhatósági bizottság májusi megalakulásáig. Tette mindezt a szovjet városparancsnoksággal együttműködve.

Első intézkedésében a BNB dr. Csorba Jánost nevezte ki polgármesternek, Sólyom Lászlót pedig rendőrfőkapitánynak. Csorbát, mint makói parasztcsaládból származó, a Bajcsy-Zsilinszky-féle ellenállási mozgalomban részt vett kisgazda politikusot a Magyar Kommunista Párt is támogatta.[8] A három alpolgármester a szociáldemokrata Bechtler Péter, a kommunista Jámber Alajos[9] és a pártönkívüli dr. Morvay Endre[10] lett.[11] A székesfővárosi tisztviselők, hivatalnokok és politikusok egy része a Fővárosi Vízművek Kecskeméti utcában található óvóhelyén rendezkedett be az ostrom alatt. A Központi Városháza épülete használhatatlan volt, ezért ideiglenesen a vízművek székházába költözött az új városvezetés is.[12] Az előttük álló feladatok pedig szinte végeláthatatlannak tűntek.

A romos Budapest 1945-ben

Forrás: Fortepan. Képszám: 93911

A harci tevékenység következtében Budapesten a lakóépületek 70,2%-a sérült meg súlyosan, 3,8%-uk pedig teljesen megsemmisült, ugyanakkor az üveg- és vakolatkárokat nem tekintették sérülésnek a statisztikában.[13] A felrobbantott hidak, a jármű- és szénhiány nyomán megbénult a közlekedés a fővárosban és az ország egész területén. Tovább súlyosbította a helyzetet, hogy ezáltal megszűnt az összeköttetés Buda és Pest között, a Vörös Hadsereg csak március 21-én nyitotta meg az első pontonhidakat.[14] Az ostrom alatt fokozatosan szűntek meg a közműszolgáltatások, a hálózatok és berendezések helyreállítása is csak fokozatosan ment végbe. A kommunális szolgáltatások, így a szemét elszállítása csak 1945 nyarán kezdődött meg, ami fokozta a járványveszélyt.[15]

Budapest népessége 1941-ben meghaladta az egymillió főt, 1944-ben azonban százezrek menekültek el. Az ostromgyűrűben 800–900 ezren rekedtek, de 1945 tavaszán fokozatosan kezdett visszaszivárogni a lakosság. A harci cselekmények, a nyilas terror, a rossz higiéniai és táplálkozási körülmények következtében a civil áldozatok száma 38 ezer főre tehető – a holokauszt következtében zsidó származásuk miatt megközelítőleg 100 ezren haltak meg. A 20 és 50 év közötti férfilakosság erősen megcsappant, egy részük a fronton volt vagy hadifogságban, így jelentősen lecsökkent a munkaképesek száma. Ezenkívül a szovjet hadsereg az ostrom kezdetétől több tízezer embert hurcolt el Budapest környékéről „málenkij robotra”. [16]

A január 23-án kelt első polgármesteri rendeletben felszólították a lakosságot a törmelék eltakarítására, a nyilas falragaszok és feliratok eltávolítására, a temetetlen emberi és állati tetemek elföldelésére, az üvegtörmelék összegyűjtésére és a háztetők ideiglenes kijávitására.[17] Ezeket a feladatokat a kötelező közmunka keretében kellett elvégezniük az embereknek. A házmegbízotti rendszer segítségével összeírták a lakosságot, így a közmunkavégzésre kötelezettek száma is áttekinthetővé vált a hatóságok számára.[18] A lakosságot az elvégzendő munkákról a napilapok és falragaszok útján tájékoztatták.[19]

A szovjet városparancsnokság (előbb P. N. Csemisov,[20] majd I. T. Zamercev[21] tábornok vezetésével) számára is fontos volt, hogy minél előbb sikerüljön „normalizálni” a helyzetet a fővárosban. A Vörös Hadsereget a fegyverszüneti egyezmény értelmében Magyarország látta el, így gondoskodni kellett a termelés újraindításáról. Ez nem jelentette azonban, hogy a lakosság ne lett volna kitéve a szovjet katonák kilengéseinek: mindennapos volt a zabrálás, a nők elleni erőszak. A kötelező közmunka mellett a szovjet hadsereg is igénybe vette a lakosság munkaerőjét: „súlyosan nehezedik a városra az a körülmény, hogy az orosz csapatok az embereket munkára fogják össze. Ezeket néha csak néhány óráig veszik igénybe, máskor azonban napokig dolgoztatják, sőt vidékre szállítják őket. Az összefogdosás [az] utcákon minden rendszer nélkül történik. Vannak, akiket éhesen, kiskabátban visznek el. Nemcsak munkanélkülieket, hanem igen sok esetben fontos üzemek alkalmazottait, vezetőit, sőt néhány lelkészt is összeszedtek.”[22] A „málenkij robotra” hurcoltak száma Budapest környékéről több tízezer főre tehető. Kivételt bizonyos esetekben a forrásrészletben is említett szovjet városparancsnokság pecsétjével ellátott igazolvány jelentett.

Az ostrom utáni élelmiszeri helyzet

Budapest élelmiszer-tartalékok nélkül maradt, és a lakosság is felélte az ostrom alatt megőrzött készleteit. Ez idő alatt néhány közkonyha működött csak, illetve a szovjet hadsereg tábori konyháin lehetett egy-egy tál meleg ételhez jutni.[23] 1945. január végén Csorba János polgármester és a BNB megbízta dr. Gámenczy Bélát a közlélelmiszeri ügyek vezetésével. Ennek ismeretében január 23-án a polgármester és a tanácsnok felhívást intézett a fővárosi közlélelmiszeri üzemek és intézmények dolgozóihoz, hogy vegyék fel a munkát. Ezzel hivatalosan is újra megkezdte működését a közlélelmiszeri (VIII.) ügyosztály.[24]

Február elején a házmegbízottak közlélelmiszeri tömbmegbízottat választottak, valamint név és életkor szerinti összeírást készítettek az ellátatlan személyekről. Csemisov szovjet városparancsnok Budapest részére 200 tonna lisztet és 200 tonna árpát utalt ki, így ezek kiosztása már az említett jegyzékek alapján történhetett.

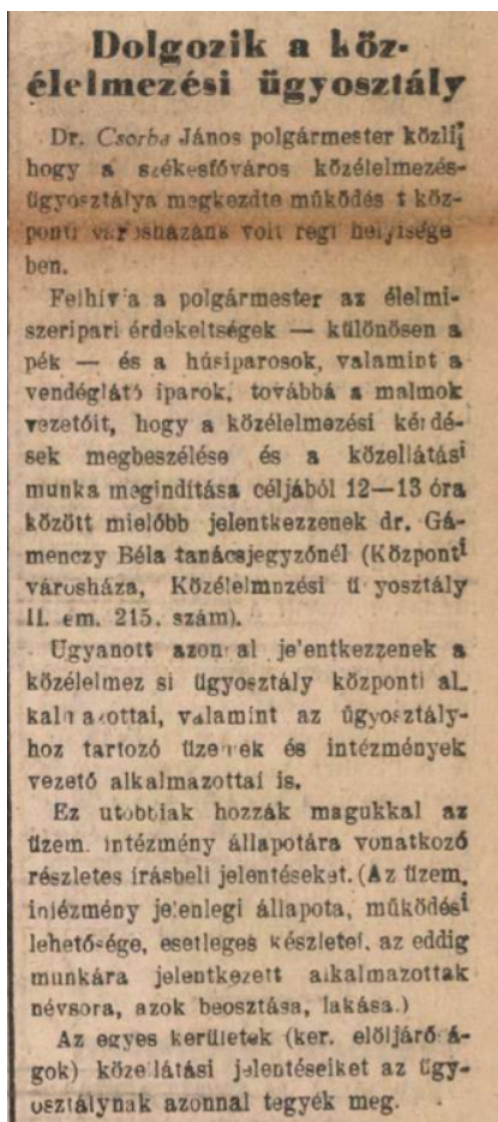
Február 7-i rendeletében a polgármester zárta le „a főváros szempontjából tekintetbe vehető készleteket”. [25]

Az első hivatalos jelentés a főváros közellátási helyzetéről 1945. február 9-én készült. A termelési, szállítási nehézségek mellett ez részletesen kitért az egyes élelmiszerüzemekre is. A Községi Élelmiszerárúró Üzem (KÉÜ) például több találatot is kapott, készleteit elvitték a németek és a nyilasok. Az orosz katonai megszállás után ugyan megkezdődtek a helyreállítási munkálatok, de áramellátás és nyersanyag hiányában nem tudták megindítani a gyártást. Ezenkívül a KÉÜ 42 fővárosi üzlethelyiségéből csupán öt maradt megfelelő állapotban, hogy az élelmiszer-elosztásban részt vegyen. Így a kezdeti időszakban csupán a fővárosba érkező szállítmányok kezelésében és szétosztásában tudott az üzem közreműködni. [26]

Az éhínség elkerülése

Gámenczy Béla a Nagy-Budapest másfél milliós lakosságának ellátásához szükséges napi élelmiszer-mennyiséget 90–100 vagonban határozta meg, ez azonban nem állt rendelkezésre, így Budapestet az éhínség fenyegette. Ideiglenesen javított a helyzeten, hogy február elején több élelmiszerszállítmány is érkezett az ország keleti feléből (Békés, Jász-Nagykun-Szolnok és Csongrád megyékből) lovasszekereken és a szovjetek által biztosított vasúti szerelvényeken. Ezeket a még fellelhető vidéki készleteket a Közellátásügyi Minisztérium gyűjtőakciójának keretein belül szállították a fővárosba. Március elejéig azonban ez is csupán 109 vagon jelentett, ami messze elmaradt az ideális mennyiségtől. Ezekből csupán a legfontosabb szociális létesítmények – gyermekvédelmi intézmények, kórházak és hatósági főzohelyek – részesültek. [27]

Problémát jelentett továbbá a raktározás kérdése. Ideiglenesen a Nyugati pályaudvar külső részén helyezték el a készleteket, és a szovjet katonai parancsnokság segítségével őrizték. Az állandó fosztogatások hatására az ideiglenes raktár a városházára költözött. [28] Ezenkívül nem maradtak szállítóeszközök Budapesten: „A főváros szállítóberendezései teljesen elpusztultak. Egyetlen kerékpárral sem rendelkezett, alig egy-két lova volt, nemhogy az élelmiszer-szállításokhoz elengedhetetlenül szükséges tehergépkocsija lett volna. [29] A helyzet csak áprilisban javult, amikor a szovjetek 100–150 katonai teherautót engedtek át a főváros részére. [30]

A Közélelmezési ügyosztály megindulása

Forrás: Szabadság, 1. évfolyam, 8. szám (1945. január 28.), 1.

Az ostromot követő időszakban a legfontosabb az volt, hogy minél több élelmiszer kerüljön a fővárosba. Ennek érdekében egy ideig a másodlagos piac működését is engedélyezték a hatósági központi elosztó rendszer mellett, sőt ösztönözték is. A lakosság körében elterjedt a batyuzás, sokan ruhaneműkért, iparcikkéért cserébe jutottak vidéken élelmiszerhez. A Budapestre került terményeket ezután a forgalmasabb csomópontokon lehetett beszerezni.

Ezzel párhuzamosan a hatósági jegyrendszer előkészületi munkálatait már február elején megkezdtek. A pesti oldalon február 25-én vezették be az élelmezési jegyeket. A márciusi szelvényekkel 624 ezer embert láttak el napi 10 dkg kenyérral. Külön szelvényre hagymát, burgonyát, húst, főzölisztet, cukrot, tojást és sajtot, vagy túrót tudtak biztosítani. [31] Az első pontonhidak létesülése után áprilisban már a budai oldalt, valamint a peremterületek egy részét (Kispest, Pesterzsébet, Pestlőrinc, Rákospalota, Újpest, Csepel) is sikerült bekapcsolni a hatósági ellátásba. [32]

A Nemzeti Segély, valamint a fővárosi IX. (Társadalompolitikai) ügyosztály által fenntartott hatósági főzohelyeken bárki hozzájuthatott egy tál meleg ételhez. Gámenczy Béla adatai szerint márciusban a hatósági konyhák naponta 28 ezer adag étel készült, míg a Nemzeti Segély népkonyháin napi 22 ezer. [33] A márciusi adatokra vetítve ez azt jelentette, hogy a pesti oldal ellátatlanjainak kb. 8%-át élelmeztek a különböző főzohelyek. Ezenkívül nagyjából 300 kiválasztott értelmiségi és művész részesült élelmiszer-csomagokban az ellátásuk biztosítására. [34]

1945. február 12-én a BNB döntése értelmében küldöttség indult az Ideiglenes Nemzeti Kormányhoz Debrecenbe, hogy megoldást találjanak Budapest élelmezési helyzetére. Február 15-én, a pártközi értekezleten való megegyezést követően az Ideiglenes Nemzeti Kormány a kommunista Vas Zoltánt nevezte ki Budapest közellátási kormánybiztosának, ami széleskörű felhatalmazással járt együtt. A kormányrendelet értelmében záróhatárolták a vidéki élelmiszer- és üzemanyagkészleteket, a forgalmi ár megtérítése mellett az ország egész területén felvásárolhatták, és megszervezhették a szállítást is. A kormánybiztoság működésének köszönhetően március-június között összesen 3561 vagon élelmiszer került a fővárosba.^[35] Ennek finanszírozására úgynevezett élelmezési kölcsönkötvényeket bocsátottak ki, valamint felhasználták a lakbéréket és vigalmi adót vezettek be.^[36]

Vas Zoltán Gámency Bélát bízta meg a kormánybiztoság adminisztratív kiépítésével, valamint a közélelmezési ügyosztály vezetésével. Rövid időn belül Vas és Gámency között „kölcsonnösen és tartósan jó együttműködés alakult ki”. Mivel a közellátási kormánybiztosághoz is szükségeltetett személyzet, valamint a feladatkorok is hasonlóak voltak, a főváros kirendelés útján helyezték át dolgozókat. Hivatalosan kineveztek két kormánybiztos-helyettest is a kisgazdapárti *Mátéffy Géza* és a szociáldemokrata *Hajdú Ernőné* személyében.^[37]

A közellátási kormánybiztoság működése 1945. február és augusztus között, a Budapest ostromát követő első, nélkülözésekkel teli hónapokban hozzájárult az éhínség megakadályozásához.

Dokumentum:

1.

Gámency Béla - A jegyrendszer története. Budapest és az ország helyzete a közellátás tükrében, 1940–1952 között

– részlet –

Budapest, 1976

[...]

Az első élelmiszersegélyek. 400 tonna szovjet gabona. 17 szekér élelmiszer Kecskemétről, 15 vagon Gyuláról. 1945. febr. 4–5.

Február elejére dr. Szerényi Ödön műszaki tanácsnok munkásbrigádja rendbe hozta a Városházán a polgármesteri helyiségeket, és ekkor Csorba polgármester áttette hivatalát a Vízművek óvóhelyéről^[38] a Városházára. Ebben az időben már egyéb városi hivatalok is egymásután megkezdték a működésüket.

Csorba február első napjaiban maga is többször bent aludt a Városházán, a polgármesteri helyiségekben, és így esténként sétálgatva a Városháza egyik romos udvarán, módunkban volt megbeszélni a tennivalókat. Különböző polgármestert annyira megrohanták a különböző küldöttségek és kérelmezők, hogy napközben vele nyugodtan beszélni, tárgyalni alig lehetett volna.

Csorba egy-két alkalommal megkért, aludjak vele együtt a polgármesteri hivatalban, mert – mint mondta – éjszakánként a romos, kihalt folyosókon mindenféle megbízhatatlan elemek kószáltak, kutattak. (Könnyű volt bemászni a Városháza sok helyen bedőlt, romos falain.) Előfordult, hogy éjszaka hosszabb ideig dörömböltek a polgármesteri hivatal ajtaján, igyekezve azt feltépni. Ezért nem akart éjjel egyedül lenni.

Mindjárt az első ilyen esti beszélgetésen közöltem Csorbával, hogy én már előkészítettem a jegyrendszer bevezetését, a lakosság fejadagon alapuló ellátásának megszervezését, a Jegyközpontot és annak osztályait, kirendeltségei felállítását, személyzeti beosztását. Ezenkívül intézkedéseket tettem a vendéglátóiparosok bevonásával a város különböző részein hatósági főzöhelyek felállítására, hogy legalább egy darab kenyeret, egy tál meleg levest tudjunk az éhező lakosságnak juttatni.

Egyelőre azonban sok helyen még víz sem volt, nemhogy élelmiszer. Átadtam Csorbának még egy február 1-én készített rendelettervezetemet is, melyben elrendeljük, hogy minden házban válasszanak házmegbízottat, aki lakásonként írja össze az ellátatlan személyeket, mely jegyzékek alapján aztán elsősorban lisztet, majd egyéb élelmiszereket kívánunk szétosztani olyképpen, hogy ezeknek az élelmiszereknek az elszállításáról maguknak a házmegbízottaknak kell gondoskodni kézikocsikkal, szánokkal, vagy gyalogosan zsákokban.

Csorba mindezt mint polgármesteri rendeletet ki is adta, majd közzétették a Fővárosi Közlöny 1945. I. számában is. (Ismeretve: „Források Budapest múltjából” IV. kötet, 14/a sz. alatt.)^[39]

Eltelt néhány nap az általános szervezéssel. A fővárosi és egyéb üzemek dolgozóinak áldozatos és önfeláldozó munkájával megkezdődött a romok eltakarítása. Lépésről lépésre megindult az élelmezési üzemek és intézmények működése is.

És február első napjaiban megérkeztek az első élelmiszer-küldemények, adományok is.

Február 3-án este Csorba örömmel közölte, hogy Csernisov tábornok Budapest éhező lakossága számára 200 tonna lisztet és 200 tonna árpát utalt ki a Vörös Hadsereg Főparancsnokságra részéről. Intézkedjek ennek felhasználásáról – kérte a polgármester.

Elsősorban a gyermekintézményeknek, kórházaknak és a fontosabb üzemi és hatósági konyháknak fogok adni kiutalásokat. Lesz mivel berántani a levest, egy kis tésztát is ehettek már. De ugyanezen a napon, február 3-án a késő esti órákban begördült a Városháza elé 17 lovasszekér tele élelmiszerrel. Kecskemétről jöttek. Házi házra járva gyűjtötték össze az inséggel küzdő budapestiek részére. A szekereken 5 ezer kilogramm nagy, kerek kenyér, ezer kilogramm vágott baromfi (pulyka) és mintegy 5 ezer kilogramm alma volt. Bizony aránylag nem valami sok. Mégis mekkora segítség! Ennyi élelmiszer együtt, akkor csodaszámba ment.

A szekeresgazdák csak az almáért kértek pénzt, de a főváros fizetni nem tudott, mert a pénztárakban egy fillér sem volt! Mindent kiürítettek és elvittek a nyilasok.

A sötét, világitás nélküli estén már nem lehetett az élelmiszereket kiosztani, ezért a szekereket éjjelre a mai városi garázsépület helyén lévő romos épületbe vitték. Itt elég gondot okozott a készletek megőrzése.

Hamar elterjedt a híre, hogy a Városházára élelmiszer érkezett. Egy darab kenyérért könyörögtek családapák; mások ügyeskedéssel vagy erőszakkal akartak hozzájutni. A szekeres gazdák azonban egész éjjel ébren őrizték az élelmiszert. Kora reggel pedig kézikocsikkal és szánokkal jelentkeztek a kórházak és gyermekotthonok megbízottai, akiket küldöncök útján hívtunk be. Az egész kecskeméti készletet a betegek és kisgyermek részére juttattuk.

Másnap, február 4-én beérkezett az első vasúti élelmiszer-szállítmány is. Gyuláról küldtek 15 vagonban házikenyeret, lisztet, szalonnát, sonkát, kolbászt, vaját, tojást, baromfit, hüvelyeset, melyeket ugyancsak a lakosságtól gyűjtötték össze ingyenes adományként.

A még átmeneti, zavaros viszonyok miatt a szállítmányt egész úton, éjjel-nappal 12 falusi kísérő őrizte. Elmondták, hogy milyen nagy gondot okozott a vasúti kocsik és főleg egy mozdony megszerzése. Végül is sikerült a szovjet katonai parancsnokság segítségével az akadályokat elhárítani, vasúti kocsikat és egy mozdonyt szerezni.

Ez az első vasúti szállítmány a Nyugati pályaudvarra érkezett, mivel csak ott lehetett a romok között egy vágányt és vasúti kirakót úgy-ahogy helyreállítani. Ezután is ide érkeztek be a további szállítmányok. A raktárral az első időben csak küldöncök útján tudtunk érintkezni, mert telefon-összeköttetés oda nem volt.

Persze óriási nehézséget okozott a küldemények raktározása, megőrzése és a városba való továbbszállítása. Ezért sürgősen szükségünk volt egy jól őrizhető központi raktár létesítésére. Ezt a Városházán néhány óvóhely felhasználásával rendeztük be. A raktárt a Községi Élelmiszerüzem szakszemélyzete kezelte, és adta ki utalványainkra a kiutalt élelmiszer-mennyiségeket.

Rövidesen szovjet katonai őrséget is sikerült kapnunk a raktárhoz. Így ez az első nagyobb központi raktárunk lett a legbiztonságosabb polgári raktár az egész városban. Ugyanis a később a város különböző helyein felállított hatósági raktáraink, éppen úgy, mint a Nyugati pályaudvari kirakodó raktáraink, állandó

fosztogatásoknak, erőszakos betöréseknek voltak kitéve. A városban olyan nagy volt a nyomor és az ínség, hogy egy darab kenyérért, szalonnáért és egyéb élelmiszerért a legkétségbeesettebb eszközöktől, így a lopástól sem riadtak vissza.

A városi raktárunkban hamarosan viszonylag jelentős készleteket gyűjtöttünk össze a beérkező készletekből, melyeket még azzal is gyarapítottunk, hogy egy központi ellenőrző csoportot állítottunk fel. Ezek [1] tagjai a város különböző helyein a nyilasok által elrejtett vagy egyes elmenekültek által befalazott stb. készleteket felkutatták, és azokat lefogalva a központi raktárunkba beszállították. Így jutottunk hozzá több mázsa cukorhoz, édesipari termékekhez, tartósított húsipari árukhoz, különböző fogyasztási iparcikkekhez, talpbőröz stb., melyek ugyan nem voltak számottevő, nagyobb mennyiségek, de arra mindenesetre alkalmasak voltak, hogy ezekből gyorssegélyeket juttassunk a leginkább rászorulóknak.

Ezekből a készletekből tudtunk élelmiszer-csomagokat juttatni az egymásután előkerülő és jelentkező, korábban üldözött baloldali személyiségeknek, operaházi és egyéb művészeknek, újságíróknak stb. Így jelentkezett nálam többek között Pakots György újságíró[40] – aki akkor az Újságíró Szövetség[41] egyik megbízott vezetője volt –, és az általa átadott listán szereplő újságírók részére mindjárt az első hetektől kezdve rendszeresen és folyamatosan élelmiszer-segélyt utaltam ki, amit Pakots Gárdonyi Jenő újságíróval[42] együtt egy kis kézikocsin húzott el, majd osztott tovább szét az újságírók között.

Az operaháziak részéről Gyurkovics Mária[43] keresett fel, aki még a Józsefvárosi Előjáróságról ismert, ahol az 1930-as években dolgoztam, és ő is ott volt mint „szellemi segédmunkás”, egyben énekelni tanult.

Többek között a Zeneakadémiáról Gábrriel Ferenc,[44] a művészképző tanára jött el, aki valamikor a Nemzeti Zenedében[45] engem is hegedülni tanított. Megjelent Bajcsy-Zsilinszky Endréné,[46] Szakasits Árpádné, és nagy örömmel üdvözölt az özvegy Ságváriné,[47] – Ságvári Endre édesanyja – aki régi ismerősöm volt a Józsefvárosból. Jött Nádor Jenő,[48] a Népszava szerkesztője és még sokan mások, akik úgyszólván akkor jöttek ki lesoványodva, rongyosan az óvóhelyekről, jöttek vissza a bujdosásból, a meghurcoltatásból. Mindnyájuknak kis zsákokban adtuk ki a legszükségesebb élelmiszereket.

Magam ezekben az első hetekben úgy tudtam a város távolabbi részeibe kimenni a hatósági főzőhelyek felállításának előkészítése és egyéb intézkedések megtétele végett, hogy a Községi Élelmiszerüzem szerzett nekem egy négykerékű kis löcsös szekeret meg egy lovat. A szekér ülése egy átdobott deszka volt, arra ültem a kocsisal, és így jutottam el a távolabbi helyszíni eljárásokra.

Ma már nehezen képzelhető el, hogy milyen nagy feltűnést keltettem, amikor a körutakon végigszekereztem, a kézikocsikat vonszoló vagy stráfkocsik oldalába, hátába kapaszkodó és azokat húzó-vonó emberek tucatjai előtt, akik romokat és egyéb különböző holmikat cipeltek. Bizony akkor ez a személyszállító lovasszekér sokkal többet jelentett, mint ma a legmodernebb és legnagyobb luxusautó. Különben is a szabad közlekedésemet csak a szovjet városparancsnokok által részemre már 1945. január 31-én kiállított különleges, kézzel írott és nagy katonai, csillagos pecséttel ellátott igazolvány biztosította.

Február 4. után néhány napon belül újabb 3 vagon liszt és hús érkezett Karcagról, majd 10 vagon liszt és hüvelyes Hódmezővásárhelyről. Február 17-ig összesen 21 vagon lisztet és húst küldtek Kisújszállásról, Karcagról és Törökszentmiklósról. Majd ezt követően 10 vagon liszt és burgonya érkezett Nyíregyházáról.

Ezek voltak az első jelentősebb vidéki élelmiszer-szállítmányok még a Közellátási Kormánybiztosság megalakulása előtt. De mindezekhez képest olyan aránytalanul nagyobb volt a szükséglet, hogy azt ezekből a készletekből csak elenyészően kismértékben lehetett kielégíteni.

Mindenekelőtt és elsősorban a gyermekvédelmi intézmények, a kórházak, a hatósági főzőhelyek és a legfontosabb jótételei üzemi konyhák ellátására adtunk kiutalásokat. Ahhoz, hogy a lakosság részére legalább napi 10 dkg kenyeret tudjunk rendszeresen osztani, Budapest és a közellátásilag hozzacsatolt 24 környékbeli város és község – a jegykiosztás adatai szerint akkor mintegy másfél millióra tehető – lakosságának havi 420 vagon kenyérre, ehhez 300 vagon lisztre, továbbá az egyéb fontosabb élelmiszerekből – zsiradékból, cukorból, hüvelyesből, burgonyából, némi húsféléből stb. – a legminimálisabb adagolásban is legalább még havi 1000 vagon élelmiszere lett volna szükség.

[...]

Az irat jelzete: BFL XIV. 52. 3. doboz (dr. Gámenczy Béla fondja) – Budapest Főváros Levéltára, Személyek, Gámenczy Béla jogász, székesfővárosi képviselő iratai, Kéziratok – Eredeti, gépelte.

---

[1] Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL), Személyek, Gámenczy Béla jogász, székesfővárosi képviselő iratai (a továbbiakban: BFL XIV. 52.), 3. doboz (Kéziratok), 4.

[2] A jegyrendszer adminisztratív feladatait ellátó szerv.

[3] BFL XIV. 52. 1. doboz (Dr. Gámenczy Béla személyi iratai), Életrajz.

[4] Bechtler Péter (1891–1964): 1945-től az SZDP Ideiglenes Intéző Bizottságának tagja. 1946–1948 között a Városi, Vármegyei és Községi Alkalmazottak Országos Szövetségének elnöke. 1945. január és 1948 között Budapest alpolgármestere. 1945. júniustól novemberig a Szabad Szakszervezetek képviselője az ideiglenes nemzetgyűlés tagja. 1945–1947-ben a nemzetgyűlés, majd 1947–1948-ban országgyűlési képviselő.

[5] BFL XIV. 52. 3. 47.

[6] BFL XIV. 52. 3. 58.

[7] IGNÁZ KÁROLY: A katasztrófa és az újrakezdés időszaka – Budapest 1945-ben. *Levéltári Közlemények*. 86. évf., 2015, 41.

[8] PALASIK MÁRIA: Csorba János. *A főváros élén – Budapest főpolgármesterei és polgármesterei, 1873–1950*. Szerk. FEITL ISTVÁN. Bp., 2008, 232.

[9] Jámbor Alajos (1869–1955): építész.

[10] Morvay Endre (1887–1961): köztisztviselő, 1914-től 1947-es nyugdíjazásáig a főváros szolgálatában állt.

[11] 1/1954. sz. rendelet; 2/1945. sz. rendelet; 3/1945. sz. rendelet; IV/2-1945. BNB-határozat.

[12] PALASIK: i. m. 233.

[13] KÖVÁGÓ JÓZSEF: *Budapest közállapota az 1945/46. tél küszöbén*. Bp., 1946. 47–48.

[14] PALASIK: i. m. 236.

[15] UNGVÁRY KRISZTIÁN: *Budapest ostroma*. Bp., 2013, 234., 236.; KÖVÁGÓ: i. m. 25., 53–54., 55–58., 59–60.

[16] UNGVÁRY: i. m. 315.; PALASIK: i. m. 234.; IGNÁZ: i. m. 36.

[17] 1–6/1945–P.-m. sz. rendelet.

[18] 10/1945–P.-m. sz. rendelet.

[19] PALASIK: i. m. 234.

[20] P. N. Csernisov: szovjet vezérőrnagy, Budapest első városparancsnoka.

[21] I. T. Zamercev: szovjet vezérőrnagy. 1945. február végén nevezte ki a szovjet vezetés, miután nem voltak megelégedve Csernisov munkájával. Zamercev 1948-ig töltötte be a városparancsnoki tisztséget.

[22] Csorba János polgármester felterjesztése Miklós Béla miniszterelnökhöz a főváros helyzetéről (1945. február 11.). In: „A nagy válságtól” „a rendszerváltásig” – Szöveggyűjtemény Budapest történetének tanulmányozásához. 2. 1930–1990. Szerk. SIPOS ANDRÁS–DONÁTH PÉTER. Bp., 2000, 99.

[23] IGNÁCZ: i. m. 43.

[24] BFL XIV. 52. 3. 64, 70–71.

[25] 12/1945–P.-m. sz. rendelet.

[26] BFL XIV. 52. 3. 81, 134–138.

[27] BFL XIV. 52. 3. 73-77.

[28] BFL XIV. 52. 3. 75.

[29] *Lobogó*, 1978. február 16. 17.

[30] *Lobogó*, 1978. március 23. 16–17.

[31] BFL XIV. 52. 3. 120.

[32] BFL XIV. 52. 3. 126.

[33] BFL XIV. 52. 3. 120.

[34] VAS ZOLTÁN: *Akkori önmagunkról. Önéletírás*. II. Bp., 1982, 59.

[35] *Lobogó*, 1978. március 2. 16–17.

[36] GÁSPÁR FERENC–HALASI LÁSZLÓ (szerk.): *A Budapesti Nemzeti Bizottság jegyzőkönyvei 1945–1946*. Bp., 1975, 38.; PALASIK: i. m. 236.

[37] BFL XIV. 52. 3. 91–95.

[38] Az óvóhely az V. kerületi Egyetem utcában volt (ma Károlyi utca). Itt vészelte át az ostromot több városházi tisztviselő és hivatalnok.

[39] A rendelet eredeti szövege: *Fővárosi Közlöny*. 56. évf. 1. sz. 9. (A lakosság élelmiszerellátása.)

[40] Pakots György (1903–1976): 1937-től az Est-lapoknál dolgozott. 1944-ben bekapcsolódott a Szent-Györgyi Albert vezette ellenállási mozgalomba. 1945–1949 között a *Világ* című lap főmunkatársa. A Magyar Újságírók Országos Szövetségének első főtákará, 1945–1950 között a Magyar Radikális Párt tagja.

[41] Újságíró Szövetség: az újságírók 1896-ban alapított szakmai, érdekvédelmi szövetsége.

[42] Gárdonyi Jenő (1900–1981): a *Magyarország* fővárosi rovatát vezette, majd a második világháborúban zsidó származása miatt munkatáborba került.

[43] Gyurkovics Mária (1913–1973): opera- és hangversenyénekesnő. 1937-ben végzett a Zeneművészeti Főiskolán, majd az Operaházhoz került.

[44] Gábrriel Ferenc (1889–1968): hegedűművész, a Zeneművészeti Főiskola tanára.

[45] Nemzeti Zenede: Budapest legrégebbi zene tanintézete. (<http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/muzsika/zenede.html>)⁽⁴⁾ (Utolsó letöltés: 2021. március 17.)

[46] Bajcsy-Zsilinszky Endréné: 1945-től az FKGP tagja, nagy szerepe volt a párt női szervezetében.

[47] Erdős Rozália: tanítónő, a Magyar Izraelita Nők Országos Szövetségének alelnöke.

[48] Nádor Jenő (1892–1970): a második világháború alatt a zsidó hitközség kulturális ügyeivel foglalkozott. 1945 után a *Fővárosi Napló* főszerkesztője.

Címkék:

[Budapest](#)^[5]

[ostrom](#)^[6]

[közélelmezés](#)^[7]

[Vörös Hadsereg](#)^[8]

Kiadás: 21. évfolyam (2021) 2. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/lesz-mivel-berantani-a-levest-egy-kis-tesztat-is-ehetnek-mar-budapest-elelmezési-helyzete-az-1945>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/lesz-mivel-berantani-a-levest-egy-kis-tesztat-is-ehetnek-mar-budapest-elelmezési-helyzete-az-1945>

[2] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/kep_1.png

[3] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/kep_3.jpg

[4] <http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/muzsika/zenede.html>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/budapest>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/ostrom>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kozelelmezés>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/voros-hadsereg>